

IDEJE ZA PRILAGOĐAVANJE TESTOVA

1. POLAZNA OSNOVA

Okosnica rada sa decom sa smetnjama i teškoćama u razvoju je Individualni razvojno-obrazovni program (IROP) kojim se postavljaju kako obrazovni tako i razvojni ciljevi. To je dokument koji se radi za svako dijete. Zasniva se na dinamičkoj procjeni odnosa aktuelnog i planiranog funkcionisanja deteta (saznajni, emocionalni, socijalni i fizički), nivoa znanja i vještina.

Njime se utvrđuju načini podrške, metodika i prilagođavanje procesa učenja, ispunjenje individualnih potreba i potencijala deteta. Predstavlja kompilaciju detetovih osobina, potreba i ciljeva predmetnoga programa.

U zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, sposobnosti i potreba deteta IROP omogućava: modifikovanje sadržaja predmetnog programa; mijenjanje, prilagođavanje i individualizaciju metodike kojom se sadržaji realizuju. Individualni program dozvoljava dopunjavanje alternativnim oblicima komunikacije, kao što su znakovnim jezikom, Brajevim pismom, komunikacijskim sličicama, upotrebu specijalizovane didaktike, opreme, pomagala, asistivne tehnologijom i sl.

2. PREPORUKE ZA PRILAGOĐAVANJA PREMA SMETNJI

2.1. Đeca s tjelesnim smetnjama

Đeca s tjelesnim smetnjama su đeca čije se sposobnosti odnose na izvođenje pokreta, pomjeranje i korišćenje dijelova tijela, pokretanje čitavoga tijela, do potpune tjelesne neaktivnosti. Kada dijete ima teškoće pri grafomotornome izražavanju, pisanju, prilikom upotrebe geometrijskih pomagala (lenjiri, trouglovi, šestari) u radu koristite posebna didaktička sredstva (umetaljke, nizaljke, perle, žicu, šrafove, matice, bockalice, stikere, preklapaljke, lavirint, šablone i okvire). Sva ova sredstva se mogu nabaviti, a neka nastavnici mogu sami izraditi. Postignuće ciljeva će se olakšati korišćenjem deblje trouglaste olovke prečnika 7,15 mm. Obezbijedite sveske sa širim redovima i pojačanim marginama, računar s prilagođenom tastaturom i mišem. Omogućite pisanje velikim štampanim slovima, mogućnost skiciranja. Takođe, dodatno vrijeme, kada je IROP-om definisana podrška drugoga lica.

Kada dijete ima teškoće pri čitanju koristite uvećan i boldovan font slova, veći razmak između redova. Vršite prilagođavanje teksta (skraćivanje teksta ili dijeljenje na

više smisaonih cjelina), obezbijedite dodatno vrijeme. Omogućite držač za knjige postavljen u optimalnom položaju, udžbenike u Dejzi formatu.

Kada dijete ima teškoće u govoru (što umanjuje sposobnost da usmeno odgovara) omogućite audio snimanje, pričanje po sličicama, ilustracijama; izražavanje gestovnim govorom, jednom riječju ili prostom rečenicom, započinjanje odabrane riječi.

Uopšteno se tehnička prilagođavanja za ovu decu odnose se na pomoć druge osobe, poseban prostor, prostor bez barijera (raspored namještaja u učionici treba da bude takav da omogućava nesmetano kretanje kolica), radni sto sa pokretnom pločom i mobilnim sedištem koji se lako podešava prema visini kandidata.

Preporučeni pribor i sredstva za rad:

- uvećani format papira i font,
- pojačane linije, krupnije iscrtani kvadrati,
- prilagođavanje pribora za pisanje specifičnim mogućnostima kandidata (trouglaste ili okrugle deblje grafitne olovke ili držač za olovke), obična grafitna, olovka u boji,
- kompjuter, laptop, kalkulator, diktafon i drugo

Ukoliko je to potrebno, tokom provjere se detetu pomaže pri: čitanju zadataka, namiještanju papira, pridržavanju papira pri pisanju, okretanju stranica, dodavanju pribora za rad, namiještanju posebnih pomagala, kod upotrebe CD-a, kompjutera, laptopa, diktafona.

2.2. Deca s intelektualnim smetnjama

Deca s intelektualnim smetnjama imaju umanjene sposobnosti: rezonovanja, planiranja, rješavanja problema, apstraktnoga mišljenja, razumijevanja složenih ideja, brzoga zaključivanja, učenja iz iskustva, što se odražava na njihovo učenje i funkcionisanje u svakodnevnome životu i zahtijeva određeni stepen podrške.

Prilikom provjere znanja bilo bi dobro osigurati izdvojeni prostor uz dobro osvijetljenje bez dodatnih stimulusa (vizuelnih i slušnih); odrediti mjesto sa koga najbolje može da vidi i nastavna sredstva koja će se koristiti; omogućiti više vremena sa češćim pauzama za odmor. U skladu sa tim tehnička prilagođavanja uključuju: pisanje na računaru ako je učenik osposobljen za rad na računaru, pisanje samostalno ili uz ličnoga pomagača za učenika sa teškoćama u pisanju, korištenje kalkulatora i sl.

Tokom provjere znanja treba se koristiti nabravanjem, odgovorima da/ne, izborom više ponuđenih konkretnih opcija i sl. Preporučljivo je potencirati ključne pojmove i informacije, sažetke gradiva u funkciji primjene i povezivanja s ličnim životom. Potrebno je omogućiti više vremena s češćim pauzama za odmor, dati dodatno vrijeme za rad.

Prilagođavati radni materijal, veličina slova treba biti minimalno 14 pt. Tekst treba razdijeliti u manje cjeline i organizovati ga pomoću numeričkoga/znakovnoga nabravanja u odvojenim redovima. Ono što ne treba koristiti su podebljana (bold), istaknuta (highlighted), kosa slova (italic) i potcrtani (underline) tekst. Poželjno je pripremiti i omogućiti pisanje na većem formatu papira.

Dozirajte broj informacija kojima se dijete izlaže, kako se opseg pažnje ne bi preopteretio. Uputstva dajte kratkim, konkretnim rečenicama. Postavljajte četetu ciljana pitanja. Ispitajte s kojim se dotadašnjim iskustvima djeteta može povezati sadržaj, bilo iz škole ili svakodnevnoga života. Sadržaj predstavite i organizujte u vidu rasporeda, šema, koristeći riječi, simbole, slike. Razložite proceduru na manje cjeline. Pokažite svaki korak. Koristite podsetnike, markere u vidu niza slika, simbola, riječi, rečenica.

2.3. Đeca sa smetnjama vida

Smetnje vida ispoljavaju se kao umanjena ili potpuno odsutna čulna osetljivost na svjetlosne nadražaje koja značajno ometa vizuelnu komunikaciju. Razlikuju se: đeca sa slabovidošću koja imaju smetnje u vizuelnoj percepciji, suženju vidnoga polja, oštine i preostalog vida, đeca bez ostatka vida koja imaju minimalni ostatak vida ili su bez ostatka vida u zavisnosti od stepena oštine vida, prisustva percepcije svijetlosti, kvaliteta vidnoga polja i upotrebe ostalih čula.

Rezultati postignuća se vrednuju: pismeno, usmeno, izradom praktičnog rada, demonstracijom određene vještine.

Tokom provjere postignuća, kao i u svakodnevnom radu, koristiti sveske sa naglašenim linijama i kvadratićima na mat papiru označeni kontrastom, taktilno urađene slike, zvučne knjige... Tu su i meka olovka, crni flomaster širega obima, kontrastne linije, prored, tiposkop za orijentaciju na tekstu (sredstvo ručno urađeno od kartona ili plastike, služi kao pomagalo u čitanju u praćenju reda, prelasku iz reda u red, označavanju početka i kraja reda pri čitanju teksta), geometrijski pribor za slijepe, folije za pozitivno crtanje, mat papir. Potom, modeli, makete i realni predmeti o

kojima je riječ. Karte, skice i sheme za decu bez ostatka vida treba da budu reljefne, a za decu sa slabovidošću primjerene veličine i kontrasta.

Važan je izbor odgovarajućih boja, zato što se nekad dvije boje jedna pored druge mogu prelivati i dovesti do gubitka jasne konture. Materijal i sredstva treba da su takvi da ne stvaraju refleksiju. Kao odgovarajući preporučuje se font slova Times New Roman 14–20. Koristi se odgovarajući mat papir s urađenim kontrastnim linijama s potrebnim proredom, odgovarajući mat papir s urađenim kvadratićima koji su kontrastom označeni, meka olovka koja ostavlja deblji trag, postojan crni flomaster.

Od tehničkih pomagala tu su: klasične i elektronske lupe, za kvalitetno povećanje teksta i slike, koje, u skladu s individualnim potrebama učenika, treba da bude što lakše, kako ne bi blokiralo ruke učenika i da u što manjoj mjeri sužava vidno polje; kalkulator, diktafon, pribor i sredstva za grafičke radove pribor za geometriju, folije za pozitivno crtanje, elektronska sveska. Tamo će je to potrebno i dijete osposobljeno omogućiti primjenu Brajevog pisma, Brajevu sveska - Brajev papir, Brajeva mašina.

Davati konkretne precizne i jasne instrukcije: umjesto ovđe, tamo, reći: ispred tebe, s lijeve strane... i u komunikaciji koristiti slobodno riječi: pogledaj, vidiš... koristiti modele, makete ili realne predmete o kojima je riječ. Omogućiti potrebno vrijeme za izvršavanje aktivnosti.

2.4. Đeca sa smetnjama sluha

Nagluva i gluva đeca imaju suženje slušnoga polja što uzrokuje teškoće u formiranju govora i ometa sporazumijevanje verbalnim putem.

Kao mjere primarnog tehnička prilagođavanja se predlažu: upotreba kompjutera, omogućiti đetetu da sedi u prvoj klupi ili na centralnome mjestu (1–1,5 metar od govornika) kako bi mogao da vidi pokrete usana predavača. Zatim, eliminisati zvukove u pozadini, jer se pojačavaju putem slušnoga aparata i ometaju osobu sa slušnim smetnjama (zatvoriti prozore, utišati klima uređaje i druge aparate koji mogu biti ometajući faktor). Na stolicama pričvrstiti dodatke koji ublažavaju škripanje po podu. Izvor svjetlosti treba da bude usmjeren na lice ispitivača ili pomagača, kako bi učenik mogao da vidi lice, šake, usne. Uvođenje pravila „lijepoga ponašanja” („ne viči”, „ne upadaj drugu/dругarici u riječ”, „pričajte jedno po jedno” i sl.) može olakšati funkcionisanje đeteta, ali i uvoditi kulturu suživljenja u odjeljenju.

Kod pismene provjere znanja radi prilagođavanja voditi računa o sljedećem: jezičko preoblikovanje ispitnog materijala, ali da sadržaj ostane isti; sva uputstva koja se daju usmeno, potrebno je dati i u pisanoj formi; omogućiti ponavljanje uputstva,

pitanja kao i pojašnjavanje, ukoliko ih dijete nije razumjelo; koristiti što više vizuelnih sredstava (grafički prikaz/slike, predmeti, modeli) olakšavaju razumjevanje; naglasiti ključne riječi i sl.

2.5. Đeca s autizmom

Smetnje iz spektra autizma posmatraju se u odnosu na vještine komunikacije, socijalnu interakciju, prisustvo stereotipnih ponašanja, interesa i aktivnosti. Oblasti od implikacije su društveni kontakt (govor i komunikacija), učenje i razmišljanje, ponašanje, senzorna percepcija.

U radu s đecom s autizmom dominiraju vizuelni pristupi, komunikacija uz pomoć simbola, strukturisano podučavanje, modifikovanje ponašanja i dr. Primjenjuju se pristupi zasnovani na organizovanosti, strukturi, rutinama, usmjerenosti, funkcionalnosti.

U odnosu prema đeci s autizmom pristup treba da se bazira na okvirnim obrazovnim ciljevima i ishodima, tj. primjenjivim znanjima, vještinama koje kod njih treba razviti. Individualni razvojno-obrazovni plan za dijete s autizmom je kompilacija njegovih osobina/potreba i ciljeva predmetnoga programa – teži se kako obrazovnim tako i razvojnim postignućima. Ciljevi se orijentišu za razvojna područja: a) komunikacija i razvoj vještina govornoga izražavanja kroz alternativne sisteme; b) socijalizacija i razvoj socijalnih vještina; c) oblici ponašanja, primjereni različitim kontekstima i situacijama; d) funkcionalne vještine koje se tiču samostalnosti. Definišu se pristupi, metode i tehnike rada u postizanju definisanih ciljeva uz oblasti u kojima će se raditi redukcija sadržaja i sl.

Kada se pristupa provjeri obrazovnih i razvojnih postignuća potrebno je dijete upoznati, na njemu adekvatan način, šta se od njega očekuje: što će da radi; koliko će da radi; kad je završeno; što je sljedeće. Dakle, učeniku je važno predočiti/predstaviti izgled testa, njegov početak i kraj, ishod i sl. da bi se zadovoljila njegova potreba za predvidljivošću, umanjile teškoće u vezi bilo koje vrste promjene, odnosno burne reakcije na neuspjeh ili nezavršen zadatak. Time se obezbjeđuje struktura rada i umanjuje anksioznost.

Sva uputstva koja se daju usmeno, u zavisnosti od karakteristika deteta treba dati po potrebi i u pisanom/vizuelnom obliku.

Ako je potrebno obezbjediti izdvojeni prostor za rad uz dobro osvjetljenje bez senzornih nadražaja (vizuelnih, slušnih) koji učeniku smetaju. Postavlja se *paravan* ili klupa na način da dijeli njegov radni prostor od drugih, obezbjeđujući uslove za rad.

Znanje i kompetencije (obrazovna, socijalna i razvojna postignuća) treba usmjeravati na konkretnu primjenu u životu. Shodno tome, pitanja, zadatke, instrukcije, postupke provjere osmislite i formulišite konkretno i jasno, bez metafora, jer oni sve čuju, razumiju i doživljavaju „bukvalno“.

Za provjeru informacija koristiti komunikacijsku knjigu, vizuelne metode, kompjuter, tablet, telefon, slagalice, šablone. Oblasti „fascinacije“ može biti moguća tehnika, sredstvo ili metod učenja i provjere: na primjer memorisanje i izgovaranja činjenica. Jasno grafički odvojiti zahtjeve (zadatke, pitanja). Po potrebi vizuelno prikazati zahtjeve. Mjesto za odgovor jasno označiti (uokviriti) uz vizuelni simbol za pisanje koji pomaže prepoznavanju mjesta za pisanje. Složena uputstva pri rješavanju zadataka treba razbiti na više jednostavnih upustava, bez suvišni detalja u njima. Raščlaniti zadatke na manje korake ili prikazati na neki drugi način ako je to moguće (uz pomoć drugog medija: slikovno, audio i sl).

Za učenike koji su vještiji u korišćenju tastature, po potrebi se može obezbijediti upotreba računara za pismene zadatke, tablet, pametni telefon, slagalice i pismena uputstva, slike završenih proizvoda možete koristiti kako bi učeniku pokazao što zna.

2.6. Đeca sa poteškoćama učenja

U nastavnom procesu se najčešće suočavamo sa izazovom koju donose đeca koja i pored toga što nemaju intelektualne, tjelesne, senzorne smetnje pokazuju značajna odstupanja u postignuću – kako tokom ispunjavanja obrazovnih zahtjeva tako i onih razvojnog karaktera. Najčešće su to đeca sa teškoćama u čitanju, pisanju i pažnji.

Kod ove dece, preporučuje se prilagođavanje ispitnog materijala

- davati prednost usmenim oblicima u provjeravanju znanja
- mat papir umjesto bijelog (blijedo žuta boja), odnosno deblji papir da se ne bi preslikavale grafike na poleđini papira,
- izbjegavati pozadinsku grafiku,

- veličina slova minimalno 14 pt, veći razmak između slova i redova,
- uvećati sve grafičke prikaze uključujući i list za odgovore,
- slova treba da budu bez kratkih crta na krajevima,
- široke margine, redove poravnati na lijevoj strani, izbjegavati obostrano poravnavanje,
- podebljati slova, izbjegavati kosa slova (*italic*) i podvučene naslove i riječi,
- tekst podijeliti u kraće odlomke,
- skratiti, razlomiti, semantički pojednostaviti rečenice; izbjegavati inverziju,
- u zadacima višestrukog izbora povećati prored radi zaokruživanja odgovora,
- u zadacima dopunjavanja staviti linije umjesto tačkica i povećati prored,
- u zadacima višestrukog izbora opcije ne treba da budu međusobno fonološki slične,
- nerazumljive riječi objasniti,
- test-materijale snimiti na CD.